

Впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти України (1975-1985 рр.)

Зростання ролі продуктивних сил і науково-технічного прогресу в усіх сферах життя суспільства у другій половині 70-х років ХХ століття зумовили нагальність підвищення рівня теоретичних і професійних знань кваліфікованих робітників за новими перспективними напрямками науки й техніки. Це уможлиблювалося за умови поєднання професійного навчання з виробничою працею учнів професійно-технічних навчальних закладів з впровадженням передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес.

Питання впровадження передового виробничого досвіду висвітлювалися у працях С.Я. Батишева, О.О. Буренко, І.М. Старікова, В.В. Олійника, Н.Г. Ничкало, О.Ф. Федорової та ін. Незважаючи на значний пласт педагогічних напрацювань з різних аспектів вивчення та поширення передового виробничого досвіду, його впровадження в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти України зазначеного періоду системно не вивчалось, що й зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета. Ми поставили мету проаналізувати проблему впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес професійно-технічних навчальних закладів досліджуваного періоду.

Завдання: виокремити й схарактеризувати позитивні та негативні аспекти використання передового виробничого досвіду у професійній підготовці учнів закладів профтехосвіти.

Насамперед зазначимо, що головною метою розв'язання проблеми поєднання професійного навчання з виробничою працею в професійно-технічних навчальних закладах (далі ПТНЗ) є забезпечення в учнів умінь високопродуктивно і високоякісно працювати зі сталими показниками в праці. З огляду на зазначене вище, важливе значення відіграє впровадження

передового виробничого досвіду, що являє собою найефективніші (з соціальної й економічної точки зору) науково-технічні досягнення, способи, прийоми, методи, форми організації виробництва, праці й управління, що на них базуються [5, с. 7-8].

Як відомо, цілісність поєднання професійного навчання з виробничою працею в закладах профтехосвіти значною мірою визначається спільною роботою викладача спецтехнології та майстра виробничого навчання (далі МВН) з *добору передових методів*, оскільки їх вивчення учнями починається на уроках теоретичного навчання з перших днів, що випереджають уроки виробничого навчання. Названі вище передові методи праці мають бути узгодженими при складанні перспективно-тематичного плану за такими етапами:

- добір найбільш раціональних передових прийомів і методів праці, методик викладання (уникаючи дублювання навчального матеріалу);
- вивчення теоретичних основ дібраного комплексу передових прийомів і методів праці;
- встановлення єдності термінології;
- добір навчально-наочних посібників з комплексу передових прийомів і методів праці для подальшого вивчення;
- складання детального плану і методики викладання навчального матеріалу виробничої екскурсії (з визначенням робочих місць передовиків виробництва, досвід яких планується вивчити тощо);
- розробка змісту домашніх завдань (на складання робочого ескізу приладу, високовиробничого інструмента тощо) [2, с. 25-26].

В контексті досліджуваної проблеми, першочергове місце посідають: наочне співставлення учнями технологічних процесів, усвідомлення їх сутності, аналіз, оцінка переваг нововведень, виявлення відмінних рис, розбір даних, що свідчать про підвищення продуктивності праці, поліпшення якості й зниження собівартості продукції [6, с. 294]. Разом з тим, важливого значення набувають пояснення учням, що раціоналізація праці полягає не в

розроблених нових прийомах чи приладах, а в уміннях виконувати виробничі завдання різноманітними, найбільш продуктивними способами і прийомами, на підґрунті критичного перегляду та творчого вдосконалення тих, що застосовувалися раніше. Водночас, учні мають чітко знати різноманітність засобів, за допомогою яких можна покращити технологічний процес і досягти зниження виробничих втрат [6, с. 294-295].

Як свідчать результати наукового пошуку, впровадження передового виробничого досвіду (далі ПВД) практикувалося в професійній школі з 30-х років ХХ століття. Йдеться про зустрічі учнів з передовиками виробництва, виробничі екскурсії, професійне навчання на виробництві у складі передових бригад праці тощо. Зазначимо також, що про нагальність впровадження у навчально-виробничий процес передового виробничого досвіду, залучення до навчально-виховної роботи передовиків, новаторів праці та ін. питання поєднання професійного навчання з виробничою працею йшлося у численних нормативно-правових документах з реформування професійно-технічної освіти (далі ПТО) впродовж 1959-1975 рр. [4, с. 236, 277, 294, 304, 311; 312, 320 та ін.]. Проте, названі вище заходи не набули масового характеру в навчально-виробничому процесі закладів профтехосвіти України, робота з цих питань не була систематичною, мала епізодичний, тимчасовий характер й зводилася до ініціативи окремих інженерно-педагогічних колективів, майстрів виробничого навчання, викладачів ПТНЗ та співробітників базових підприємств. Це, певною мірою негативно впливало на якість навчально-виробничих робіт і рівень професійної майстерності, оскільки способи роботи передовиків виробництва постійно оновлювалися й проведення роботи з вивчення й впровадження передових методів та прийомів праці потребувало системного характеру.

Як показало наше вивчення, з другої половини 70-х років ХХ століття розпочався період, що характеризується посиленням уваги педагогів-практиків до проблем впровадження у навчально-виробничий процес передового виробничого досвіду, вивчення нової техніки і технологій

виробництва, пошуку нових форм і методів удосконалення трудових прийомів, технологічних процесів, їх раціоналізації тощо.

Проілюструємо зазначене вище. Так, поширеними формами роботи з впровадження передового виробничого досвіду на *уроках теоретичного і виробничого навчання* викладачів та майстрів виробничого навчання були:

- під час інструктажу (усіх його видів: вступного, поточного чи заключного) проведення показу передових прийомів, а також оглядів інформаційних матеріалів отриманих від базових підприємств щодо нової техніки, приладів, нових технологічних процесів тощо;
- проведення письмових інструктажів, лабораторних робіт та ін., що відображали передовий досвід виконання трудових прийомів, найбільш раціональну організацію робочого місця і технології виробництва та ін.;
- виробничі екскурсії на підприємства з оглядом робочих місць передовиків виробництва;
- бесіди з передовиками виробництва (з демонстрацією конкретних трудових прийомів, операцій, науково-технічних досягнень тощо);
- робота в гуртках технічної творчості, раціоналізаторства та винахідництва (кількість первинних організацій винахідництва і раціоналізації у ПТНЗ України впродовж досліджуваного періоду зростала, наприклад, у 1974-75 н. р. становила 812, з чисельністю учнів –133222 чол., а станом на 1981-82 н. р. – 930, з чисельністю учнів 261460 чол.);
- створення учнями наочності для кабінетів спеціальної технології, фізики та ін., що висвітлювали виробничий досвід передовиків;
- організація технічних конференцій, лекторіїв, конкурсів професійної майстерності за участю передовиків, новаторів виробництва тощо.

Особливий інтерес становлять матеріали, в яких йдеться про організацію *виробничої практики* учнів ПТНЗ в умовах базових підприємств. Зокрема, впродовж досліджуваного періоду, виробнича практика здійснювалася під керівництвом передовиків та новаторів виробництва з вивченням передових методів праці, техніки і технології

виробництва, що застосовувалися на підприємствах, колгоспах, радгоспах. Так, у 1981-82 н. р. передовик та новатор виробництва Новокраматорського машинобудівельного заводу, Лауреат премії ім. Ленінського комсомолу А.П. Стрижак, очолював під час випускної виробничої практики учнівську бригаду токарів міського ПТУ №14 м. Краматорськ (Донецька обл.), учні якої оволодівши передовими прийомами та методами успішно виконували завдання з випуску складної продукції заводу [8, арк. 6]; учні ряду училищ Вінницького обласного управління (далі ОУ) – Жмеринського міського ПТУ №1 вивчали передові методи праці кращого оглядача вагонів Південно-західної залізничної дороги Ф. Свердик, передового диспетчера з руху потягів Л.Г. Хижего, Казатинського ТУ №5 – передові методи водіння важковагових потягів Н.І. Порхуна, Є.В. Андрєєва, учні зі спеціальності «електромонтери контактної мережі» оволодівали зварювання проводів методом вибуху, запропоновану академіком Б.Є. Патонем [8, арк. 45].

Позитивної оцінки заслуговує те, що впродовж 1975-1985 рр. інженерно-педагогічні працівники ПТНЗ Донецького, Житомирського, Харківського, Київської та ін. областей спільно з робітниками базових підприємств розробляли графіки виробничого навчання і практики учнів на передових підприємствах, Всесоюзних та республіканських ударних будівництвах. Так, виробниче навчання учнів ПТНЗ проходило на киснево-конверторному заводі «Азовсталь», Авдіївського коксохімічного заводу, Зуєвської ГРЕС-2, на будівельних об'єктах: «Олімпіада 80», Південно-Української, Рівненської та Чорнобильської АЕС та ін. [3, арк. 2; 9, арк. 8].

Як показав аналіз звітів про діяльність ПТНЗ України, ґрунтовна робота з вивчення і впровадження в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти України передового і новаторського виробничого досвіду здійснювалася Всесоюзним навчально-методичним кабінетом. З архівних джерел відомо, що у 1981 р. до ПТНЗ України було направлено 127 найменувань методичних матеріалів, у яких було висвітлено досвід сталевара-новатора заводу «Азовсталь» (м. Маріуполь), двічі Героя

Соціалістичної Праці Г.Я. Горбаня з професійної підготовки та виховання учнів Жданівського міського ПТУ №3 та ін. [8, арк. 23].

Позитивними характеристиками цього періоду є збільшення кількості опорних училищ, підвищення їх значення з проблем впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес. Ґрунтовна, ефективна робота з питань впровадження ПВД проводилася в Закарпатському, Кіровоградському, Донецькому, Одеському, Кримському, Сумському, Херсонському та ін. обласних управліннях [спр. 9, арк. 54].

Проблеми впровадження передового виробничого досвіду у навчально-виробничий процес обговорювалися на колегіях Державного Комітету профтехосвіти Української РСР (далі ДК ПТО УРСР). Так, у 1979 р. заслуховувалися питання «Про стан впровадження передового виробничого досвіду в ПТНЗ Донецького, Черкаського, Закарпатської обл. і Київського міського управління профтехосвіти» [9, арк. 31]. Незважаючи на позитивний досвід роботи ДК ПТО УРСР упродовж досліджуваного періоду, урядовці констатували, недостатність впровадження у навчально-виховний процес досягнень передових трудових колективів і новаторів праці, сучасних форм і методів навчання а також слабку роботу з цих питань інженерно-педагогічних колективів [4, с. 318].

Принагідно зазначити, що для того, щоб швидше й цілісніше впроваджувати в діяльність резерви виробничої праці, майстрам виробничого навчання необхідно самим систематично вивчати кращі прийоми і способи роботи передовиків і новаторів виробництва. На думку С.Я. Батишева, без дотримання цієї вимоги виробничі знання, вміння і навички МВН поступово перестануть відповідати рівню розвитку техніки і технології виробництва передових підприємств; майстри виробничого навчання відставатимуть від життя і будуть не в змозі з користю застосовувати свої знання і виробничо-технічний досвід для професійного навчання учнів [1, с. 383].

З огляду на зазначене вище, важливе практичне значення має те, що впродовж досліджуваного періоду, увага органів управління приділялася

підвищенню рівня інженерно-педагогічних працівників ПТНЗ. Наприклад, у 1979 р. на посаду майстра виробничого навчання до закладів ПТНЗ України влаштувалося понад 1000 кадрових робітників, передовиків та новаторів виробництва [7, с.205]. Позитивним є й те, що на базі ПТНЗ та базових підприємств функціонували *школи передового виробничого досвіду*. Так, в ТУ №3 м. Кіровограда працювала школа передового виробничого досвіду майстра виробничого навчання за слюсарними професіями, в ТУ №1,4 Сумського ОУ, на базі кабінетів електротехніки і спецтехнології у 1979-1980 н. р. було організовано нові школи передового виробничого та педагогічного досвіду [9, арк. 53].

Водночас, з позитивними прикладами впровадження у навчально-виробничий процес ПТНЗ України передового виробничого досвіду, мали місце випадки відсутності його використання в деяких закладах. Так, у 1979-1980 н.р. методичними органами навчально-методичного кабінету і ряду училищ Київського міського управління, Чернівецького, Кримського та ін. ОУ слабо вивчався, узагальнювався і впроваджувався у навчально-виробничий процес ПВД, новітні досягнення науки і техніки, єдині плани методичної роботи складалися поверхнево. З різних причин досвід роботи опорних училищ, а також наявні методичні рекомендації з впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес не було реалізовано [9, арк. 54]. Разом з тим, архівні джерела зберігають інформацію про те, що результати випускних кваліфікаційних іспитів у 1978-79 н.р. Чернігівського ОУ виявили прогалини в професійних знаннях учнів, недосконале володіння передовими методами праці [10, арк. 138].

Аналіз історико-літературних джерел уможлиблює висновок про те, що незважаючи на активну діяльність інженерно-педагогічних працівників та увагу органів державного управління до проблеми впровадження передового виробничого досвіду, в досліджуваний період не було реалізовано такі заходи, що негативно впливали на результативність поєднання професійного навчання з виробничою працею [5, с.2; 10, арк. 138; 9, арк. 54]:

- недостатньо науково досліджено проблему впровадження передового виробничого досвіду в практику навчально-виробничого процесу ПТНЗ;
- відсутні обґрунтовані науково-методичні рекомендації з впровадження системи інформування про досягнення в галузі виробництва;
- невідповідність навчально-матеріальної бази ПТНЗ вимогам науково-технічного прогресу;
- в закладах ПТНЗ недостатньо проводилася робота зі створення й наукового супроводу роботи творчих груп, шкіл передового досвіду, впровадження в навчально-виробничий процес ПТНЗ наявного досвіду базових підприємств тощо;
- недоскональне володіння інженерно-педагогічними кадрами методиками проведення педагогічної роботи з впровадження передового виробничого досвіду, зокрема в питаннях добору найбільш продуктивних ідей, форм і методів, а також низька методична підготовка до уроків.

Викладене вище, на нашу думку, свідчить про те, що аналізований період можна схарактеризувати як такий, в якому значно активізувалася діяльність інженерно-педагогічних працівників, державних органів управління з проблем поєднання професійного навчання з виробничою працею. Увага приділялася розв'язанню проблеми впровадження передового виробничого досвіду у навчально-виробничий процес, створенню та функціонуванню шкіл передового виробничого досвіду, організації численних гуртків технічної творчості, винахідництва та раціоналізації та ін.

Серед подальших напрямів наукових пошуків у галузі окресленої проблеми виокремимо впровадження передового педагогічного досвіду у навчально-виробничий процес і його вплив на поєднання професійного навчання з виробничою працею учнів ПТНЗ.

Література

1. Батышев С.Я. Производственная педагогика : Учебник / С.Я. Батышев. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М. : Машиностроение, 1984. – 672 с.
2. Буренко О.А. Работа мастера производственного обучения по

освоению и использованию опыта новаторов / Ольга Александровна Буренко. – М. : Высш. шк., 1978. – 63 с. – (Б-чка мастера производственного обучения).

3. Інформації в ЦК Компартії України, Раді Міністрів УРСР, Президіям Верховної Ради УРСР про покращення якості підготовки кваліфікованих робітників, удосконалення навчального процесу тощо. 1980 р. // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО). – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1761, 43 арк.

4. КПСС, Советское государство о подготовке молодой смены рабочего класса. 1940-1987 гг. / Сост. Г.И. Терещенко, И.Ф. Курас, Н.Г. Ничкало и др. – К. : Вища шк., 1988. – 416 с.

5. Олейник В.В. Система внедрения передового производственного опыта в практику работы средних профтехучилищ : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Виктор Васильевич Олейник. – К., 1988. – 18 с.

6. Организация и методика производственного обучения : учеб. для индустриально-пед. техникумов и повышения квалификации мастеров произв. обучения / за ред. М. Жиделева. – М. : Высш. шк., 1978. – 399 с.

7. Пузанов М.Ф. Очерки истории профессионально-технического образования в Украинской ССР / М.Ф. Пузанов, Г.И. Терещенко. – К. : Выща шк. Головное изд-во, 1980. – 232 с.

8. Сводные статотчеты Госкомитета и ОУ ПТО об итогах учебной работы ПТУ за 1981-82 уч. г. // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1929, 123 арк.

9. Сводные статистические отчеты Госкомитета об итогах учебной работы средних, технических, городских, сельских ПТУ, вечерних (сменных) отделений за 1979/80 уч. г. // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1744, 79 арк.

10. Статотчеты областных управлений ПТО об итогах учебной работы средних ПТУ за 1978-79 уч. г. // ЦДАВО. – Ф. 4609, оп. 1, спр. 1665, 155 арк.

Наталія Смоляна

Впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти України (1975-1985 рр.)

Статтю присвячено історико-педагогічному аналізу проблеми впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти Української Радянської Соціалістичної Республіки (1975–1985 рр. XX ст.). Виходячи з позицій поєднання професійного навчання з виробничою працею, обґрунтовано позитивні й негативні аспекти впровадження передового виробничого досвіду в навчально-виробничий процес. На основі вивчених архівних та літературних матеріалів вищезазначеного періоду доведено, що питанням упровадження передового виробничого досвіду як важливої складової професійної підготовки робітників у професійно-технічних навчальних закладах приділялася значна увага як на рівні навчальних закладів, так і на рівні держави.

Smoliana Natalya

Introduction of front-rank productive experience is in the educational-productive process of establishments of профтехосвіти Ukraine (1975-1985)

The article is sanctified to the analysis of problem of introduction of front-rank productive experience in the educational-productive process of establishments of профтехосвіти of Ukrainian Soviet Socialistic Republic (1975-1985 XX of century). Coming from positions of combination of professional studies with productive labour, the positive and negative aspects of introduction of front-rank productive experience are reasonable in an educational-productive process. It is well-proven on the basis of the studied archived and literary materials of the above-mentioned period, that the question of introduction of front-rank productive experience of both important constituent of professional preparation of workers in in vocational educational establishments was spare considerable attention as at the level of educational establishments and at level of the state.